

SUBREGIONALISMUS V EU A APEC

Eva CIHELKOVÁ, Pavel HNÁT, Vysoká škola ekonomická v Praze

---

1. Úvod

S nástupem třetí vlny regionalismu, to znamená tzv. nového regionalismu,¹⁾ dochází ve světové ekonomice k výraznému růstu počtu regionálních seskupení a preferenční vztahy mezi státy a regiony jsou tak stále více spleťtí a složitější. Situace je navíc dále komplikována vznikem složitých vztahů, které jsou tvořeny již existujícími regionálními integracemi. Jedním z těchto komplexních vztahů, který sice nevznikl až ve třetí vlně regionalismu, ale byl jí výrazně podpořen, je subregionalismus – zjednodušeně řečeno, překrývání regionálních integrací. Cílem této komparativní studie je analyzovat vývoj a aktuální stav subregionalismu ve dvou regionálních integracích – Evropské unii (EU) a Asijsko-tichomořské hospodářské spolupráci (APEC), které jsou v dané geografické oblasti integracemi – seskupeními zastřešujícími (s dominantním postavením), a na základě této analýzy komparovat projevy tohoto fenoménu v obou oblastech. Výsledkem komparace by měly být určité zobecňující závěry umožňující odhad budoucího vývoje subregionalismu a určení vlivu subregionálních integračních seskupení na rozvoj regionalismu v Evropě a Asii. Komparace s vysoce institucionalizovanou Evropskou unií by měla zejména přinést určité náměty pro fungování subregionálních integrací v rámci APEC, které by v případě dalšího rozvoje institucionalizace tohoto seskupení poukázaly na budoucí úlohu a postavení svébytných integrací v asijském Tichomoří.

2. Subregionalismus jako kategorie

2.1 Teoretické přístupy k subregionální spolupráci

Rapidní rozvoj nového regionalismu, který byl umožněn rozsáhlými politickými a ekonomickými změnami ve světě v průběhu 90. let, má za následek mimo jiné rozsáhlé zintenzivňování a zahuš•ování regionálních vztahů mezi zeměmi. Důsledkem těchto procesů dochází ke vzniku spleťtí sítě regionálních seskupení, která se vzájemně překrývají a provazují. Ve chvíli, kdy jsou regionální integrační seskupení zcela anebo z podstatné části obsažena v rámci jiné regionální integrace, hovoříme o subregionalismu. Právě tento fenomén získává díky urychlenému vývoji světového regionalismu a zapojování nových dominantních aktérů do formování regionální spolupráce v posledních letech výrazně na významu. Z hledí-

---

*) Sta• vznikla v rámci řešení grantového úkolu GA ČR č. 402/04/0219.

1) Regionalismus jako taková obchodní, resp. hospodářská politika státu, která vede k liberalizaci vztahů mezi dvěma či více zeměmi, přispívá tak současně k jejich těsnějším vazbám a vzájemné integraci, vznikl v první polovině dvacátého století, během kterého byly zaznamenány tři vlny tohoto procesu. První je spjata s obdobím 30. a 40. let minulého století, druhá se vztahuje k 50. až 80. letům, třetí vlna se objevila po skončení studené války, tedy v 90. letech. Třetí vlnu regionalismu pojmenoval v roce 1993 Bhagwati jako „nový“ regionalismus. Na rozdíl od regionalismu v obecném slova smyslu je nový regionalismus vždy spjat se smluvní integrací a politika preferenčních obchodních značně překračuje regionalismus druhé vlny, a to jak co do výběru partnerských zemí, tak obsahu a počtu dohod. Bliže viz (Cihelková, 2004).

ska teorie regionalismu lze subregionalismus považovat za nadstavbovou kategorii, která doplňuje zkoumání hlavních tendencí v regionální integraci a lze ho tedy zařadit po bok interregionalismu či transregionalismu.²⁾ Všechny tři kategorie totiž rozšiřují převládající proud zkoumání regionální integrace o specifické prvky vyplývající z interakce mezi integracemi. Subregionální integrační procesy můžeme z hlediska jejich vztahu a vlivu na zastřešující integraci členit dle několika kritérií. V úvahu připadají zejména kritéria institucionální, která by subregionální integrační schémata dělila podle míry institucionálního zajištění a vztahu jejich institucí k orgánům zastřešující integrace. Jako další velice vhodné kritérium se jeví hloubka regionalismu, podle níž by subregionální procesy byly členěny dle formy a záběru integračních procesů a jejich komplementarity k integračním snahám v rámci širšího prostoru. U obou těchto kritérií připadají v úvahu dvě základní situace:

– zastřešující integrace je hlubší a institucionálně silnější než její subregiony³⁾ anebo naopak

– zastřešující integrace je budována v oblasti, kde existují nebo vznikají hlubší subregionální seskupení.⁴⁾

Pro empirickou analýzu subregionálních integrací v rámci zvoleného regionu se však nevhodnějším kritériem jeví hledisko geografické, podle kterého lze subregionální seskupení dělit dle jejich geograficko-politického vztahu k zastřešující integraci v oblasti, a to do těchto skupin:

– čistě subregionální integrace – integrační seskupení, která jsou zcela obsažena v rámci zastřešující integrace,

– periferní subregionální integrace v oblasti – integrační seskupení, která propojují část členské základny zastřešující integrace s geograficky i politicky blízkými zeměmi na její hranici,

– periferní subregionální integrace překračující hranice oblasti – integrační seskupení, která překračují rámec geografické nebo politické sounáležitosti s hlavním integračním procesem, ale přesto je do nich část členské základny zastřešující integrace přímo zapojena.

Ačkoliv pojem subregionalismus jako kategorie vznikl již v průběhu druhé vlny regionalismu,⁵⁾ jeho zvýšenou dynamiku a rozvoj přináší až třetí vlna regionalismu. Nový regionalismus zásadně mění podobu regionální integrace v celé světové ekonomice a jeho zrychlený vývoj přispívá k tlaku na konsolidaci integračních vztahů v rámci větších geografických celků. Na základě vzniku spletitých preferenčních vztahů mezi většinou zemí světové ekonomiky se tak rýsují i integrační snahy, které svou činností zasahují celé oblasti (popřípadě kontinenty) světové ekonomiky. Subregionalismus lze logicky vystopovat zejména v těch oblastech, kde dochází k vytváření výrazné regionální struktury, která svou činností zasahuje v zásadě celý kontinent či subkontinent. Typickým příkladem takového vývoje je právě vývoj v Evropě a v jihovýchodní Asii a Tichomoří.

2. *Evropská unie a APEC jako zastřešující integrace*

Evropská unie je nejvýznamnější regionální integrací vzešlou z druhé vlny regionalismu, v rámci které byl vybudován jednotný vnitřní trh a měnová unie (s prv-

---

2) O interregionalismu v čistém slova smyslu hovoříme, dojde-li k vytváření preferenčních vztahů mezi dvěma regionálními integracemi. Transregionalismus je formování regionální integrace mezi státy (nebo integračními seskupeními) z rozdílných makroregionů světové ekonomiky.

3) Tato situace odpovídá Evropě, kde je zastřešující integrací Evropská unie – nejhlubší a institucionálně nejsilnější případ regionální integrace.

4) Příklad APEC, v rámci které existují hlubší integrace jako NAFTA, CER nebo ASEAN – viz dále.

5) Typickým příkladem je činnost integrovaného subregionu Beneluxu v rámci EHS.

ky hospodářské unie). Její institucionální struktura je charakteristická kombinací mezivládního a nadnárodního přístupu k integraci. Nadnárodní přístup se projevuje vznikem nadnárodních institucí a přesunem kompetencí z národních států na úroveň orgánů integrace. Ve své vrcholné formě vede přesun kompetencí až ke vzniku společných politik, ve kterých je veškerá kompetence přesunuta na nadnárodní úroveň a národní státy v těchto věcech samostatně jednat nemohou. Mezi společné politiky patří i společná obchodní politika, která bytostně souvisí se vznikem regionální ekonomické integrace.⁶⁾ Z hlediska subregionalismu je v EU významným milníkem proces jejího východního rozšiřování, i když konkrétní implikace vyvolalo i rozšíření v roce 1995 o severské země. V perspektivě východního rozšíření zahrne EU prakticky celý evropský kontinent a v jeho rámci celou řadu subregionálních integračních seskupení, která již dnes různou měrou zasahují do vývoje zastřešující evropské integrace. Zejména v poslední době subregionalismus v EU prožívá velmi dynamický vývoj a i postoj EU samotné k existenci subregionálních integrací doznává podstatných změn.

V Asii a Tichomoří lze za zastřešující integrační projekt považovat **Asijsko-tichomořskou hospodářskou spolupráci**, integraci vzešlou ze třetí vlny regionalismu (založena byla v roce 1989). Formálně se jedná o regionální fórum usilující o společnou ekonomickou prosperitu v tichomořské oblasti, které v současné době sdružuje 21 „členských ekonomik.“⁷⁾ Současnými prioritami APEC jsou podpora obchodu a investic, lidská bezpečnost a využití globalizace pro rozvoj lidí a společností. Hlavním cílem APEC je vytvořit zónu volného a otevřeného obchodu a investic mezi rozvinutými členy APEC do roku 2010 a mezi rozvojovými členy do roku 2020. K naplnění těchto cílů přistupuje APEC jedinečným způsobem, který má eliminovat diskriminaci nečlenů (snaha o soulad s multilaterální liberalizací). APEC je mezivládní organizací, jejíž závazky jsou přijímány na dobrovolné bázi a veškeré rozhodování je dosahováno konsenzem.

Z hlediska teorie regionalismu je tedy APEC jednak představitelem otevřeného regionalismu⁸⁾ a jednak transregionalismu.⁹⁾ Obě kategorie mají dopad na zkoumání subregionalismu v APEC. Otevřený regionalismus způsobuje, že subregionální integrace by měla v kombinaci se snižováním překážek obchodu navenek působit nebezpečně k procesu liberalizace v rámci APEC, avšak zároveň implikuje nebezpečí komplikací zastřešující integrace, pokud by subregionální seskupení stavěla vnějšímu prostředí překážky. Fakt, že se jedná o seskupení transregionální, pak znamená, že jeho geografický záběr je natolik široký, že přímo vybízí k existenci subregionálních integrací, především v rámci jednotlivých center světové ekonomiky. Vzhledem k mělké formě integrace APEC lze navíc předpokládat, že většina subregionálních integrací bude mít formu hlubší. APEC

---

6) Jelikož členské státy EU dnes nemohou samostatně jednat například ve věcech tarifních a netarifních překážek obchodu, je vlastně vyloučeno, aby dnes členský stát EU začal budovat mělkou formu regionální ekonomické integrace (zóna volného obchodu, celní unie). Zároveň se stát, který se stává členem EU, musí vzdát svých závazků z takových integrací vyplývajících.

7) Členskými ekonomikami APEC jsou: Austrálie, Brunej, Čína, Filipíny, Hongkong, Chile, Indonésie, Japonsko, Jižní Korea, Kanada, Malajsie, Mexiko, Nový Zéland, Papua-Nová Guinea, Peru, Ruská federace, Singapur, Thajsko, Tchaj-wan, USA a Vietnam.

8) Taková forma regionální integrace, která se opírá o unilaterální liberalizaci, tedy o závazky svých členů ke snižování překážek obchodu stejnou měrou jak vůči členům, tak vůči nečlenům. Základem otevřeného regionalismu je myšlenka, že regionální integrace slouží primárně ke vtažení jejich aktérů do globálních ekonomických vztahů a je tedy konzistentní s multilaterální bází liberalizace ekonomických vztahů.

9) V rámci transregionalismu lze APEC řadit do skupiny vztahů mezi triádou světové ekonomiky. Mezi třemi centry světové ekonomiky vznikaly první případy transregionální spolupráce a až postupem času se rozšířily na vztahy s jinými oblastmi světové ekonomiky.

zároveň skýtá dostatek prostoru pro uplatnění rozmanitých forem a konceptů regionální integrace.

Z porovnání obou zastřešujících integrací vyplývá celá řada momentů, které poskytnou materií pro komparativní analýzu obou seskupení. Před jejím provedením je ovšem nutné identifikovat hlavní subregionální integrace v rámci obou seskupení.

3. Subregionalismus v Evropské unii

3.1 Čistě subregionální integrace

V současnosti můžeme v rámci Evropské unie vyzorovat tři čistě subregionální integrační schémata. První a nejstarší z nich je Hospodářská unie Beneluxu (dále jen Benelux), což je integrační projekt, který vznikl ještě před vznikem ES. Dvě další subregionální integrace souvisejí s geopolitickými změnami v Evropě po roce 1989 a následně s procesem východního rozšiřování EU – Visegrádská spolupráce a Baltská rada.

Benelux je integrační seskupení vzniklé na základě dlouhodobého sblížování a společné historie tří strategicky položených států v Evropě – Belgie, Lucemburska a Nizozemska. Konkrétní podobu získala tato integrace smlouvou o založení celní unie a postupně se vyvinula až v dnešní hospodářskou unii. Země Beneluxu tvoří zakládající členy všech tří integrací, které daly vzniknout dnešní EU. Navíc, když byla v roce 1965 v rámci EHS dobudována zóna volného obchodu a v roce 1968 celní unie, integrace v rámci Beneluxu již dosahovala vyšších forem (společný trh Benelux, měnová unie Belgie-Lucembursko). Z předstihu v porovnání s vývojem v ES/EU dokázaly země Beneluxu vždy získat další motiv své existence v rámci EU a i dnes, kdy lze konstatovat, že hloubka integračních procesů v rámci Beneluxu a EU je v podstatě srovnatelná, nachází existence Beneluxu svůj základ zejména v osvědčené a dlouhodobé spolupráci a vzájemné koordinaci. Ta se efektivně projevuje i v rámci rozhodovacího mechanismu EU a s posunem cílů evropského projektu směrem k politické a bezpečnostní stránce integrace se Benelux opět dostává do mírného předstihu a je znovu brán za příklad efektivní spolupráce v těchto oblastech.

Visegrádská skupina je výsledkem snah čtyř států střední Evropy – České republiky, Maďarska, Polska a Slovenska – o spolupráci v oblastech společného zájmu. Ten se logicky dotýkal především transformace jejich ekonomik na cestě do Evropské unie. Od svého vzniku v únoru 1991 bylo toto seskupení silně ovlivněno činností EU, která v rámci svých snah o stabilizaci středoevropského prostoru, prosazovala vznik formálních i neformálních integračních seskupení a vazeb ve střední a východní Evropě. Visegrádská skupina ovšem po celou dobu své existence mimo rámec EU zůstala spíše regionálním fórem pro řešení politických, bezpečnostních a kulturních vztahů mezi členskými státy; ekonomickou náplň jí odčerpala Středoevropská zóna volného obchodu (CEFTA), která byla na bázi visegrádské spolupráce vytvořena v roce 1993.¹⁰⁾ Činnost Visegrádské skupiny navíc vlivem jistých neshod a rozdílných přístupů k integraci mezi jednotlivými členy po počátečním úspěchu spíše stagnovala a omezila se v zásadě na vzájemné konzultace, projekty a deklarace.

---

10) CEFTA bude v tomto textu blíže prozkoumána, ale vzhledem k následným vlnám rozšíření, které se týkají i současných nečlenů EU (není tedy čistě subregionální), jí bude věnována pozornost až ve druhé části této kapitoly.

Baltská rada je mezivládní spoluprací tří pobaltských republik – Estonska, Litvy a Lotyšska. Na vznik a formování tohoto seskupení se vztahují obdobné úvahy jako na regionální integraci ve střední a východní Evropě. Integrace v rámci Baltické rady je však také významně ovlivněna institucionálním uspořádáním Severské rady,¹¹⁾ což je pochopitelné zejména vzhledem ke geografické a kulturní blízkosti obou regionů. Činnost pobaltské spolupráce se od roku 1993 rozvíjela zejména v oblasti volného obchodu, vízové politiky, dopravy, vzdělávání a vojenské spolupráce. Jejím konkrétním výsledkem byla i existence a vývoj Baltické zóny volného obchodu (BAFTA), jejíž konkrétní efekty však zůstaly vzhledem k podobné struktuře vývozu členských zemí nepatrné a BAFTA nevedla k výraznějšímu nárůstu intra-obchodu. Vzhledem k tomu, že BAFTA formálně nepřekročila rámec evropské integrace, přestala po vstupu svých zemí do EU zcela existovat, a je tedy příkladem integračních snah, které byly po východním rozšíření nahrazeny společnými pravidly EU.

Zatímco integrace v rámci Beneluxu vycházela z přirozeně příznivého prostředí pro integraci a vznikla tak ještě dříve než jeho tři státy vstoupily do EHS, integrační procesy ve střední a východní Evropě, a tedy i Visegrádská skupina a Baltická rada, jsou z velké části reakcí na již probíhající integrační proces v západní Evropě. Visegrádská skupina a Baltická rada vznikly také kvůli tlaku EU na formování regionální integrace ve střední a východní Evropě a jejich existence tedy byla vyvolána působením evropského integračního procesu. Po celou dobu existence obě integrace usilovaly o vstup svých členů do EU, a proto také vždy oddělovaly vzájemnou (bilaterální) spolupráci od integrace do evropských struktur. Důvodem byla existence rozporů mezi nimi a individuální přístup EU ke každé kandidátské zemi. Obě spolupráce se tak vyvinuly do formy, která je k evropskému integračnímu procesu jednak komplementární a jednak zasahuje do vyšších sfér integrace, které dnes nespádají do výlučné kompetence orgánů EU. Díky tomu jsou Visegrádská skupina i Baltická rada slučitelné s členstvím v EU a fungují nadále. Jejich dnešní role silně souvisejí nejen s pokračující integrací jejich členů do západoevropských struktur (zejména do Evropské měnové unie, a díky posunu cílů integrace směrem k politické a bezpečnostní spolupráci), ale i možností stát se po vzoru Beneluxu fórem vzájemné koordinace, které může posílit postavení svých členů ve složitém rozhodovacím mechanismu EU. Otázkou ovšem zůstává, zda je tato vize reálná, když v průběhu příprav na členství v EU spolupráce v rámci obou seskupení narážela v některých oblastech na vzájemné spory a konkurenci v boji o členství v EU. Vzhledem k poslednímu vývoji a deklaracím po východním rozšíření lze ale usuzovat, že členské státy Visegrádské spolupráce a Baltické rady si uvědomují možnosti, které jim regionální spolupráce k posílení jejich role v EU nabízí.

3. 2 *Periferní subregionální integrace v Evropě*

Kromě subregionální integrace členských států Evropské unie můžeme na hranici dnešní EU vyzorovat celou řadu integračních schémat, jejichž členy jsou kromě skupiny členských států EU také státy mimo hranice EU. V současnosti můžeme na periférii EU vyzorovat tyto regionální integrace: Severskou radu, Radu států Baltického moře, Středoevropskou iniciativu a zvláštní případ zde tvoří Středoevropská zóna volného obchodu (CEFTA).

---

11) Severská rada bude jako seskupení, jehož členy nejsou výhradně členské státy EU, rozebrána až v následující části textu.

Severská rada, jejíž kořeny sahají do roku 1944, je dnes seskupením Dánska, Finska, Islandu, Norska, Švédska a tří nezávislých území (Grónsko, Faerské ostrovy, Ålandy), které se z původní snahy o spolupráci v legislativní oblasti vyvinulo až v mezivládní spolupráci v regionu Skandinávie. Podobně jako Benelux těžila i Severská rada při svém vzniku z historické provázanosti států v regionu. Na principu mezivládní spolupráce a konsenzuálního rozhodování se Severská rada zabývá integrací svých zemí v celé řadě otázek spadajících do oblasti vytváření společného a vnitřního trhu.¹²⁾ Na základě celé řady smluv existuje v Severské radě společná úprava týkající se trhu práce, sociálního zabezpečení, vzdělávání, životního prostředí, energetiky, dopravy, zemědělství apod. Ve všech těchto aktivitách se Severská rada kryje se snahami v rámci dnešní EU a její činnost tak do značné míry přispívá k homogenitě Evropského hospodářského prostoru.¹³⁾ Subregionální charakter ve vztahu k EU získala Severská rada vlivem dvou vln odlivu členů ESVO do ES/EU. Na rozdíl od ESVO, pro které odliv členské základny směrem k EU znamená automaticky ukončení členství v ESVO, zůstali noví členové EU i členy Severské rady, což je dáno zejména charakterem vzájemných vztahů, který zasahuje právě do vyšších oblastí integračních snah, jež nejsou ve výlučné kompetenci orgánů EU. Z hlediska vztahu k EU je Severská rada, ačkoliv vznikla dříve a nezávisle na evropském integračním procesu, příjemcem regulí EU. Skrze členství Dánska, Švédska a Finska má však Severská rada i přímý vliv na fungování EU a svůj vztah k západoevropským institucím také smluvně upravuje. Kromě výrazných vazeb na původní členy (EU15) se v dnešní době rýsuje ještě další výrazný vztah k členským státům EU, a to k regionu Pobaltí. Od asistence při transformaci, kterou severské státy Pobaltí, ale i přilehlým oblastem Ruské federace, poskytovaly, se dnes těžiště přesouvá k rovnocenné spolupráci dvou subregionálních procesů – Severské a Baltské rady.

Rada států Baltického moře má dnes dvanáct členů. Jsou to Dánsko, Estonsko, Finsko, Island, Litva, Lotyšsko, Německo, Norsko, Polsko, Rusko, Švédsko a Evropská komise. Založena byla v roce 1992 a dnes je regionálním fórem pro mezivládní spolupráci s výjimkou vojenské oblasti. Statut pozorovatelů mají Francie, Itálie, Nizozemsko, Slovenko, Ukrajina, Velká Británie a USA. Po východním rozšíření EU je osm ze členů Rady také členským státem EU, což ještě podtrhuje význam této spolupráce pro Evropskou unii, který je samozřejmě formálně vyjádřen již tím, že zástupce Evropské komise je zakládajícím členem této subregionální integrace. Kromě toho však má Rada států Baltického moře pro EU zásadní význam z hlediska současných snah o navázání bližších kontaktů se svými bezprostředními sousedy (Akční plán Severní dimenze, Nová sousedská politika apod.), v této oblasti zejména s Ruskem, které je členem Rady. Rada států Baltického moře se tak ve vztahu k institucionální struktuře EU stává výrazným prostředníkem ve všech vnějších vztahů EU tím, že umožňuje každodenní spolupráci mezi členy EU, orgány EU a státy na hranici EU.

Středoevropská iniciativa je dnes nejpočetnějším subregionálním seskupením na periferii Evropské unie, protože jeho členy je sedmáct států: Albánie, Bělorusko, Federace Bosny a Hercegoviny, Bulharsko, Česká republika, Chorvatsko, Itálie, Ma-

---

12) Tak například již v roce 1954 byla v rámci Severské rady zavedena pasová unie umožňující volný pohyb osob, jejíž ustanovení překonal až vznik Schengenského systému, jehož členy jsou kromě členů EU i Norsko a Island.

13) Evropský hospodářský prostor (EHP) je od roku 1994 faktickým rozšířením vnitřního trhu EU o země Evropského sdružení volného obchodu (ESVO) kromě Švýcarska. Island a Norsko jsou jak členy ESVO tak členy Severské rady. Na jeho základě mají země EHP i vně EU povinnost implementovat legislativu EU. Na vznik EHP navíc ESVO reagovalo v roce 2002 Vadúzkou konvencí, která vytvořila společný trh i v rámci EHP.

ďarsko, Makedonie, Moldavsko, Polsko, Rakousko, Rumunsko, Slovensko, Slovinsko, Srbsko a Černá Hora a Ukrajina. Po východním rozšíření je 7 ze 17 členů rovněž členským státem EU, Bulharsko, Chorvatsko a Rumunsko jsou dnes státy kandidátskými. Středoevropská iniciativa byla založena v roce 1989 jako mezivládní fórum pro ekonomickou, politickou a kulturní spolupráci, jehož hlavním cílem byla pomoc transformujícím se ekonomikám s jejich přiblížením se EU. Po rozšíření seskupení jihovýchodním směrem v druhé polovině 90. let se záběr integrace změnil, avšak hlavním cílem zůstala podpora bližší spolupráce zemí střední a východní Evropy a jejich příprava na případné členství v EU, čímž iniciativa ztělesňuje obecný přístup EU k regionu střední a východní Evropy. Středoevropská iniciativa a její vztah s institucemi EU je ukázkovým příkladem vývoje přístupu EU k subregionální integraci ve střední a východní Evropě. Stejně jako ostatní subregionální integrace v regionu, vymezila Středoevropská iniciativa svůj vztah k zastřešující evropské integraci jako čistě komplementární a nikoliv konkurenční. Přesto se Iniciativě dlouho nedařilo navázat trvalé pravidelné vztahy s Evropskou komisí, o což usilovala a významnou aktivitu v této věci vyvíjela zejména Itálie jako člen EU.¹⁴⁾ Výraznou změnu do postavení Středoevropské iniciativy vneslo východní rozšíření, které jednak zde posílilo roli členských států EU, a jednak odstranilo problémy v komunikaci s EU způsobené strategií východního rozšíření. Odstranění těchto komplikací ukázalo význam Středoevropské iniciativy pro spolupráci EU s jihovýchodní Evropou. Podobně jako Severní dimenze vnějších vztahů EU dává nový význam subregionální spolupráci na severu Evropy, je dlouhodobá snaha EU o stabilizaci a přiblížování jihovýchodní Evropy důležitým momentem, ke kterému může Středoevropská iniciativa přispět.

Zvláštním případem potenciální subregionální integrace na periferii EU (potenciální, protože podobně jako BAFTA jsou její ustanovení překonána vstupem některých jejích států do EU) je **Středoevropská zóna volného obchodu (CEFTA)**. Východní rozšíření pro CEFTA totiž znamená desintegraci, protože její členskou základnu musely kvůli vstupu do EU opustit všechny čtyři zakládající státy a Slovinsko. CEFTA tedy existuje dodnes, i když její vyhlídky do budoucna nejsou vzhledem ke kandidátskému statutu všech zbylých členů nejlepší. V současnosti leží zcela za hranicí EU a není tedy procesem subregionálním, avšak vzhledem k jejímu vývoji a vazbám, které díky ní v regionu střední a východní Evropy vznikly (lépe řečeno nezankly), si místo v tomto přehledu zaslouží.

3. 3 *Periferní subregionální integrace přesahující evropské hranice*

Aby byl výčet regionální spolupráce, do které jsou zapojeny i členské státy EU, kompletní, je třeba stručně doplnit ještě seskupení, která významně přesahují geografické i kulturní dimenze Evropy. Vzhledem k tomu je i jejich konkrétní dopad na evropskou integraci spíše okrajový, avšak nelze ho vyloučit zcela. I z pohledu subregionalismu se v případě těchto spoluprací jedná o poněkud komplikovanější případ a seskupení tak budou uvedena spíše pro ilustraci faktu, že formalizovaná spolupráce členských států EU mimo rámec Evropské unie není omezena jen na bezprostřední sousedy. Za zvláštní případy subregionalismu, který přesahuje kritéria blízkosti k Evropě, můžeme v dnešním stavu evropské integrace považovat dvě seskupení: Černomořskou ekonomickou spolupráci a Commonwealth.

Černomořská ekonomická spolupráce je od roku 1999 mezivládní organizací spojující Albánii, Arménii, Ázerbajdžán, Bulharsko, Gruzii, Moldavsko, Rumunsko,

---

14) V průběhu italského předsednictví summit ve Florencii v roce 1996 dokonce vyzval Evropskou komisi k podpoře regionální spolupráce mezi partnerskými zeměmi a výslovně mezi členy Středoevropské iniciativy.

Rusko, Řecko, Turecko a Ukrajinu, v roce 2004 bylo přijato Srbsko a Černá Hora. Jediným členem EU je tedy Řecko, ovšem v blízké budoucnosti lze počítat i se vstupem Rumunska a Bulharska, čímž bude subregionální prvek vzhledem k EU posílen. Hlavní oblasti spolupráce se dnes týkají ekonomické integrace (v plánu je vytvoření zóny volného obchodu), energetiky, životního prostředí nebo ekonomických reforem. Důležitou aktivitou Černomořské spolupráce je již probíhající dialog s Evropskou unií na intenzivním rozvoji spolupráce s černomořskou oblastí po vzoru Severní dimenze vnějších vztahů. Právě zde lze spatřovat význam této spolupráce pro EU; spočívá v možnosti intenzivní spolupráce v oblasti vnějších vztahů.

Commonwealth je sdružením 53 států světa, které vzniklo transformací Britského společenství národů v organizaci pro mezivládní spolupráci. Jeho členy jsou tři členové dnešní EU: Velká Británie, Malta a Kypr a dalších 50 států světa (mj. Kanada, Austrálie, Indie, některé rozvojové země Afriky, Karibiku a Tichomoří). Přestože spolupráce s těmito rozvojovými zeměmi je vzhledem k jejich vazbám na bývalé koloniální velmoci v Evropě intenzivně řešena na úrovni vnější obchodní a rozvojové politiky EU, může Commonwealth k těmto vazbám intenzivně přispět. Důkazem toho je současný návrh na zahájení užší spolupráce s EU ve formě Strategického partnerství organizací. Hlavní oblast vzájemné spolupráce by se do budoucna měla týkat rozvojové spolupráce, spolupráce na multilaterální liberalizaci v rámci vyjednávání ve WTO a politické spolupráce.

4. Subregionalismus v APEC

4.1 Čistě subregionální integrace

Jak bylo naznačeno v úvodu, skýtá rozsáhlý region APEC daleko širší prostor pro vznik subregionální integrace, která se výrazně člení jak podle formy tak záběru integrace. V APEC tak můžeme dnes identifikovat poměrně hluboké případy integrace jako je Dohoda o užší ekonomické spolupráci (CER) nebo Dohoda o severoamerickém volném obchodu (NAFTA) nebo slibně se rozvíjející příklady integrace mezi rozvojovými zeměmi jako je Zóna volného obchodu ASEAN (AFTA). Kromě toho se však v regionu formují v poslední době i komplexnější vztahy interregionální (AFTA-CER) a biregionální (ASEAN-Čína nebo ASEAN+3). A zcela moderním trendem je posun k bilaterální spolupráci v oblasti, který je dán zejména novým přístupem USA a Japonska k formování regionální spolupráce a vyvolává odezvu i mezi dalšími státy regionu.

Nejstarší z integračních seskupení, jehož členské státy jsou zároveň členskými ekonomikami APEC, je **Dohoda o užší ekonomické spolupráci** mezi Austrálií a Novým Zélandem. Bližší spolupráce mezi těmito vyspělými ekonomikami se datuje již do roku 1967, nový přístup ve vztazích byl přijat v roce 1983, kdy byla podepsána uvedená dohoda (CER). Významným doplňkem vzájemné liberalizace v rámci CER jsou unilaterální závazky obou členských států ke snižování zatížení obchodu s nečlenskými státy, které mají zabránit odklonu obchodu a zvyšování konkurenceschopnosti obou ekonomik na světových trzích. CER je tedy integračním seskupením, které spojuje efektivní a chytře prováděnou liberalizaci vzájemných vztahů dvou úzce provázaných ekonomik se všeobecným snižováním překážek obchodu vůči ostatnímu světu.

Z hlediska vztahu CER k APEC lze upozornit na několik zvláštností institucionálního charakteru. CER je nejen nejstarší, ale také nejpokročilejší ekonomickou integrací v regionu, čímž lze jeho existenci přirovnat k příkladu Beneluxu v rámci dnešní EHS. Stejně jako Benelux vznikl CER v prostředí přirozeně vybízejícím k integraci, které bylo dáno zejména geografickou a kulturní homogenitou obou

aktérů. Stejně jako Benelux vstoupil CER do formování integrace v rámci APEC již jako relativně úspěšná a fungující ekonomická integrace a získal tak již od počátku oproti ekonomické integraci APEC předstih, který si zřejmě dlouho udrží.¹⁵⁾ O to důležitější je ovšem přístup obou zemí k ekonomické integraci, která je příslibem zdárné liberalizace i v rámci APEC. CER je dále jednou z mála ekonomických integrací v regionu vzešlých z druhé vlny regionalismu a projevy nového regionalismu jsou tak patrně spíše v pokroku liberalizace v 90. letech a ve vnějších vztazích tohoto seskupení.

Ve druhé vlně regionalismu vzniklo i **Sdružení národů jihovýchodní Asie (ASEAN)**, jelikož bylo založeno už v roce 1967. Na příkladu ASEAN lze ovšem dobře ilustrovat přístup rozvojových zemí oblasti k regionální integraci: řada původně politických seskupení v regionu se vlivem nového regionalismu v průběhu 90. let přetváří a získává výrazný ekonomický rozměr. ASEAN vznikl jako sdružení podporující přátelství a spolupráci v úsilí o rozvoj a mír v regionu. Zakládajícími členy byly Filipíny, Indonésie, Malajsie, Singapur a Thajsko; v roce 1984 přistoupil Brunej, v roce 1995 Vietnam, v roce 1997 Myanmar a konečně v roce 1999 Kambodža.¹⁶⁾ V prvních deseti letech své existence zůstal ASEAN primárně politickou organizací a až v roce 1976 byl rozšířen záběr ASEAN na ekonomické a sociální otázky. Ekonomická liberalizace postupovala v počátcích velmi pomalu a vedla jen k mírné specializaci ekonomik. Významné oživení přichází až v 90. letech, kdy země podepsaly Rámcovou smlouvu o zesílené ekonomické spolupráci. Tato smlouva odstartovala formování **AFTA (ASEAN FTA)**, která v současné době pokrývá ekonomickou spolupráci ASEAN v oblasti obchodu, investic, průmyslu, služeb, zemědělství, duševního vlastnictví apod. ASEAN je příkladem neformálního přístupu k integraci, a proto je často uváděn jako příklad otevřeného regionalismu, který vystihuje zájem ASEAN o širší spolupráci v regionu, zejména pak v APEC, a je i v souladu s multilaterální bází liberalizace. Z hlediska vztahu k APEC lze tedy, stejně jako v případě CER, i u ASEAN/AFTA konstatovat konzistentnost, která je přímo vyjádřena ve strategických dokumentech AFTA.

Subregionální charakter vůči APEC můžeme navíc identifikovat i ve vnějších vztazích ASEAN. Nejslibnější, již zmiňovaná, vazba mezi ekonomickými integracemi v regionu se v posledních letech rýsuje ve vztahu mezi AFTA a CER. Série konzultací mezi těmito regionálními sdruženími směřuje k úpravě vzájemného obchodu a investic, avšak v současnosti se jako klíčový faktor pro prosazení možné dohody o volném obchodu **AFTA-CER** jeví právě úspěch liberalizace v rámci APEC. ASEAN dále velmi významně usiluje o spolupráci s jednotlivými zeměmi: vede intenzivní dialog s Indií¹⁷⁾ (ASEAN+1). Po roce 2001 významně pokročila vyjednávání preferenční obchodní smlouvy s **Čínou**, které dnes nabyly podoby komplexní Dohody o partnerství. Formují se i snahy o takovouto dohodu v rámci **ASEAN+3** (Čína, Japonsko, Jižní Korea), toto uskupení by jistě aspirovalo na post nejvýznamnějšího subregionálního seskupení a udávalo by směr celé liberalizaci v jihovýchodní Asii. Ve stínu posledního vývoje je spíše pravděpodobné, že cesta k tomuto cíli povede přes na míru ušité dohody s jednotlivými partnery, v rámci kterých ASEAN spíše uhlídá své postavení.

---

15) Ačkoliv patří Austrálie a Nový Zéland mezi vyspělé ekonomiky regionu a jako termín k dokončení zóny volného obchodu APEC akceptují rok 2010, pokročily tyto země ve vzájemné integraci dost daleko a i do oblastí citlivých (např. zemědělství), u nichž nelze zatím na půdě APEC počítat s výrazným pokrokem.

16) S výjimkou posledních dvou členů jsou všechny státy rovněž členskými ekonomikami APEC. Vzhledem k tomu, že jádro ASEAN je od počátku aktivním aktérem formování APEC, je ASEAN i přes fakt, že dva jeho členové do APEC nepatří, zařazen mezi čistě subregionální seskupení.

17) Indie není členem APEC a tak by tuto iniciativu bylo možno, nabude-li zcela konkrétní podoby, řadit k periferním subregionálním procesům.

Další vícestrannou regionální integrací, která je zcela obsažena v rámci APEC, je **Dohoda o severoamerickém volném obchodu (NAFTA)**. Strategickým cílem NAFTA je využití celkového potenciálu severoamerického regionu (Spojených států, Kanady a Mexika) k udržení a nárůstu konkurenceschopnosti na světových trzích. Ve svém záběru přinesla NAFTA do vývoje světového regionalismu nové přístupy, které mají lépe vyhovovat náročným požadavkům nejsilnější světové ekonomiky. NAFTA tak lze považovat za prototyp komplexní regionální obchodní dohody, která ač formálně postavena na zóně volného obchodu, vnáší do integrace i progresivní prvky společného trhu. Komplexní přístup NAFTA, který je dnes charakteristický pro většinu nově vznikajících regionálních integrací, staví zejména na liberalizaci všech sektorů ekonomiky, liberalizaci pohybu služeb, pracovní síly a investic, která je doplněna silným rámcem pravidel pro veřejné zakázky, dumping a odvetná opatření, jejichž uplatňování zaručuje efektivní mechanismus řešení sporů. Celý mechanismus se opírá o poměrně slabou institucionální strukturu, která je postavena výhradně na mezivládní spolupráci zúčastněných zemí. Co se týče vzájemného vztahu integrace v rámci NAFTA a APEC, lze konstatovat silné postavení NAFTA, která patří v regionu APEC k integracím nejhlubším a ekonomicky nejprovázanějším.¹⁸⁾

Poněkud prominantní postavení NAFTA v rámci procesu formování APEC vyplývá také z přímé účasti USA, které vzhledem ke své ekonomické síle udávají do značné míry tón celému procesu liberalizace v regionu, a i vznik APEC lze silně chápat v souvislosti s novým postojem USA k regionalismu. Jeho důsledkem je kromě vzniku NAFTA také celá řada bilaterálních dohod, z nichž některé spadají do rámce subregionalismu APEC. Nejstarší z nich je bilaterální dohoda **USA-Singapur**, jejíž vyjednávání bylo ukončeno v roce 2002. Svým pokrytím zasahuje do oblasti obchodu se zbožím, službami a investicemi, do vládních nákupů a práv duševního vlastnictví, doplňuje ji spolupráce v oblasti práce a životního prostředí a částečný pohyb pracovních sil – názorný příklad komplexního pokrytí po vzoru NAFTA. V roce 2004 vstoupila v platnost komplexní dohoda o zóně volného obchodu **USA-Chile**, 1. ledna 2005 pak další neméně komplexní bilaterální dohoda v rámci regionu APEC, zóna volného obchodu **USA-Austrálie**. Kromě těchto již uzavřených dohod lze významný posun směrem k bilaterálním dohodám, který provedla administrativa prezidenta Bushe, vysledovat i v pro APEC klíčovém vztahu USA-ASEAN. Na základě **Iniciativy ASEAN** usilují Spojené státy od roku 2002 o uzavření bilaterálních dohod, jejichž vzorem má být zejména dohoda se Singapurem, s jednotlivými členy ASEAN. Ani ostatní členské země NAFTA se ovšem bilaterálními dohodám v rámci APEC nevyhýbají. Kanada má od roku 1997 dvoustrannou zónu volného obchodu s Chile, jejíž záběr lze považovat za obdobný s rámcem smluv amerických. Ve vyjednávání je obdobná smlouva se Singapurem, v březnu tohoto roku se uskutečnily konzultace ohledně dohody s Jižní Koreou a Kanada intenzivně připravuje půdu pro modernější úpravu silných ekonomických vazeb s Japonskem. Mexiko má zónu volného obchodu s Chile a ve vyjednávání je bilaterální dohoda s Japonskem.

Právě Japonsko je dalším významným hráčem regionu, jehož pozdní vstup do formování regionální spolupráce vnáší do vztahů v regionu APEC zásadní změny. Japonsko totiž postupuje v navazování svých vztahů v regionu téměř výhradně

---

18) NAFTA se vyznačuje vysokým podílem koncentrace ekonomické aktivity, který se projevuje vysokým podílem intra-obchodu zbožím i službami a intra-investic, jemuž logicky vévodí dominantní postavení USA jako hlavního ekonomického partnera Kanady i Mexika. Obchod USA je ovšem diverzifikován poněkud více a ačkoliv partneri NAFTA jsou se zhruba pětinovým podílem významným partnerem USA je jejich podíl na dovozech i vývozech USA mírně nižší než postavení Evropské unie a asijsko-tichomořské oblasti.

cestou bilaterální, a tak i vlivem Japonska hrají stále častější bilaterální uspořádání v regionu významnou úlohu a dále zahušují síť obchodní a ekonomické spolupráce. V roce 1998 učinily **Japonsko a Jižní Korea** bezprecedentní krok na jejich cestě k formování regionálních integrací, když započaly jednání o zóně volného obchodu. Od té doby začaly obě země intenzivně jednat s mnoha zeměmi regionu a z jejich přístupu se zrodily **Dohody o ekonomickém partnerství (EPAs)**. Tyto smlouvy představují komplexní úpravu obchodu zbožím, některých služeb a investic formou dohody o volném obchodu s komplexním pokrytím (na způsob ujednání NAFTA). Ekonomické partnerství nabízí i poměrně silný regulační rámec a spolupráci v dalších oblastech (cestovní ruch, malé a střední podniky, lidské zdroje apod.). První dohoda tohoto typu, **JSEPA** mezi Japonskem a Singapurem, vstoupila v platnost v roce 2002, vyjednávání **JKFTA** (Japonsko-Korea) má být ukončeno v roce 2005. V roce 2004 začalo Japonsko vyjednávat EPA s Thajskem (**JTEPA**) a Malajsií (**JMEPA**), významně pokročila jednání s Filipíny. Celkově tak lze v přístupu Japonska vyzorovat výraznou snahu o bilaterální zajištění vztahů se všemi zeměmi jihovýchodní Asie a nejen tam, protože do rámce bilaterálních smluv spadá i již naznačovaná smlouva s Mexikem.

Ve svém důsledku představují bilaterální dohody o ekonomickém partnerství jakýsi odklon od volné liberalizace, jaká byla v Asii do té doby převažující, a vyvolaly silnou reakci ostatních zemí regionu (např. Austrálie a Nového Zélandu), které také začaly své vztahy upevňovat na bilaterální bázi. Co se týče **Austrálie**, vstoupila první komplexní bilaterální dohoda v platnost v červenci roku 2003 se Singapurem, v současnosti platí ještě dohoda s Thajskem a uvažuje se o dohodě s Malajsií a s Čínou.

4. 2 Periferní subregionální integrace v asijsko-tichomořké oblasti

Stejně jako v Evropě lze i v asijsko-tichomořské oblasti identifikovat subregionální integrace na periferii procesu APEC. Zatímco v případě EU byla u těchto procesů identifikována silná vazba na vnější ekonomické vztahy a případné rozšiřování, u APEC, která je sama ve stadiu budování, nelze takto silnou vazbu očekávat. Ovšem několik vln rozšiřování APEC hovoří pro fakt, že je organizací, která roste zároveň do hloubky i do šířky a i když jeho rozšiřování není aktuálně na pořadu dne, nelze ho do budoucna vyloučit.

Za významnou iniciativu v oblasti Tichomoří, jejíž ekonomický význam je však v celooblastním měřítku spíše zanedbatelný, lze považovat integrační opatření, na jejichž základě je upravován obchod mezi Austrálií a Novým Zélandem jako členy APEC na straně jedné a tichomořskými ostrovy stojícími mimo APEC na straně druhé. Tato opatření nejsou nikterak nová; první dohoda tohoto druhu **SPARTECA** vstoupila v platnost již v roce 1981 a na jejím základě poskytují Austrálie a Nový Zéland nereziproční preferenční zacházení zboží z tichomořských ostrovů. V roce 2003 vstoupila v platnost Obchodní smlouva mezi ostrovními státy Tichomoří (**PICTA**), která je hlavní součástí zastřešující dohody o užších ekonomických vztazích v oblasti Tichomoří (**PACER**). V rámci iniciativy PACER budou budovány strategie na užší ekonomickou spolupráci mezi Austrálií, Novým Zélandem a ostrovními státy, která směřuje k vytvoření zóny volného obchodu.

Výrazný potenciál, stát se spojovacím článkem mezi východní Asií a zbytkem kontinentu, má **Bangkoká smlouva**, která patří k vůbec prvním regionálním uspořádáním v oblasti. Zapojení Číny, člena APEC, do její činnosti v roce 2001 výrazně mění její charakter a zvyšuje její potenciál. Bangkoká smlouva byla podepsána v roce 1975 jako vůbec první obchodní smlouva mezi rozvojovými zeměmi asijsko-pacifického prostoru založená na vzájemně výhodné liberalizaci – tedy

podle zmocňovací doložky GATT. Jižní Korea a Čína jsou v rámci Bangkocké smlouvy jediní členové APEC, a dá se říci, že Bangkocká smlouva ani do činnosti APEC nezasahuje. Členství Indie ovšem situaci poněkud mění. Indie žádala o členství v APEC již v roce 1991, avšak členem se ani při vlně rozšiřování v roce 1997 nestala. O jejím členství se ovšem i nadále diskutuje a je pravděpodobné, že se o něj bude Indie ucházet po ukončení desetiletého moratoria na přijímání nových členů v roce 2007.¹⁹⁾ Podmínkou pro úspěch takové žádosti ovšem jsou významné ekonomické vazby na zbylé členy APEC, které Indie může podporovat v rámci své „východní politiky“ právě díky periferním integračním seskupením APEC jako je Bangkocká smlouva.

Možná ještě výraznější vazbu Indie na některé členské ekonomiky APEC tvoří **BIMST-EC**. Toto seskupení je příkladem integrace mezi několika členy rozdílných integračních seskupení, který reprezentuje spletnost regionálních vztahů v Asii. Bylo založeno v roce 1997 a v současnosti spojuje dva členy ASEAN (Myanmar a Thajsko) a tři země SAARC²⁰⁾ (Indii, Bangladéš a Srí Lanku), členy jsou od roku 2003, nově také Nepál a Bhútán. Jejím hlavním cílem je podpora vzájemné spolupráce v následujících sektorech: obchod a investice, technologie, doprava a telekomunikace, energie, cestovní ruch a rybolov. V roce 1990 byla ustavena expertní skupina zkoumající možnost uzavření FTA v tomto subregionu a jednání o této dohodě bylo skutečně v roce 2004 započato a očekává se jeho ukončení do konce roku 2006. Co se členství v APEC týče, je jím z dnešních členů BIMST-EC jen Thajsko, ovšem dle předpokladů budou o členství usilovat Indie, Srí Lanka i Myanmar. Mimo jiné jako základna pro budování užších vztahů se zeměmi APEC jim může BIMST-EC posloužit.

4.3 *Periferní subregionální integrace přesahující hranice asijsko-tichomořské oblasti*

I v rámci APEC lze vyzorovat regionální procesy, kterých se účastní některé členské země APEC, a které výrazně překračují hranice široce pojímaného regionu APEC. Vzhledem k tomu, že APEC je sám fórem transregionálním, a region jeho zájmů tak lze chápat velice široce, může být za integraci přesahující hranice regionu APEC považováno jen další seskupení transregionální. Pro ilustraci faktu, že i další seskupení ve světové ekonomice mohou činnost APEC ovlivňovat, budou stručně uvedena dvě taková fóra: Setkání Asie a Evropy (ASEM) a Fórum pro spolupráci východní Asie a Latinské Ameriky (FEALAC).

Setkání Asie a Evropy (ASEM) je transregionální fórum, které lze z hlediska teorie transregionalismu řadit do stejné skupiny jako APEC, tedy mezi fóra vytvářející vztahy mezi triádou světové ekonomiky. ASEM je totiž regionální fórum, které spojuje státy Evropské unie s celou řadou států východní a jihovýchodní Asie. Proces ASEM byl započat v březnu 1996. V důsledku rozšíření integračních seskupení jak v Evropě (východní rozšíření EU) tak v Asii (přistoupení Kambodže, Laosu a Myanmaru²¹⁾ k ASEAN) se posledního summitu v Hanoji účastnilo již třicet osm států. Dialog v rámci ASEM se týká zejména politických, kulturních a ekonomických záležitostí a jeho hlavním cílem je posílit spolupráci mezi oběma centry

---

19) Za hlavní kandidáty na členství v roce 2007 (pokud bude dodrženo moratorium) se kromě Indie považují: Ekvádor, Kolumbie, Macao, Mongolsko, Panama, Pákistán a Srí Lanka a tři členové ASEAN, kteří zatím nejsou členy APEC: Kambodža, Laos a Myanmar.

20) Sdružení pro regionální spolupráci v jižní Asii, podobně jako ASEAN se z původně politického seskupení v poslední době mění v seskupení ekonomické a buduje zónu volného obchodu (SAPTA).

21) Vzhledem ke kritice politických poměrů v Myanmaru byla účast této země na setkáních ASEM podmíněna jejím zastoupením na nižší než vrcholné úrovni.

světové ekonomiky následováním principu vzájemného respektu a rovného zacházení. Ačkoliv je ASEM nejnovějším nástrojem k udržování intenzivně se rozvíjejících vztahů mezi EU a Asií, není nástrojem jediným. Kromě něj probíhá pravidelná spolupráce na bilaterální úrovni s Čínou, Indií, Japonskem a Jižní Koreou a na základě zvláštního dialogu probíhá i regionální spolupráce mezi EU a ASEAN.

Kromě transregionálních seskupení spojujících triádu světové ekonomiky se v poslední době vytváří i transregionální fóra propojující centra světové ekonomiky s ostatními regiony. Ačkoliv je tento vývoj typický zejména pro vnější vztahy EU, nezůstává ani východní Asie pozadu a v dnešním stavu transregionalismu tak můžeme identifikovat i **Regionální fórum pro spolupráci východní Asie a Latinské Ameriky (FEALAC)**,²²⁾ které reprezentuje jednak tento typ transregionalismu a jednak ho lze z hlediska APEC považovat za periferní subregionální proces. Toto fórum pro vzájemnou spolupráci zejména v oblasti vzdělávání, vědy a technologií vzniklo v roce 2001 a jeho členskými státy jsou Austrálie, Brunej, Čína, Filipíny, Indonésie, Japonsko, Jižní Korea, Kambodža, Laos, Myanmar, Nový Zéland, Singapur, Thajsko a Vietnam na straně jedné a Argentina, Bolívie, Brazílie, Ekvádor, Chile, Kolumbie, Kostarika, Kuba, Mexiko, Panama, Paraguay, Peru, Salvador, Uruguay a Venezuela na straně druhé. Ačkoliv je tento proces ve svém počátku, je základem posilování vzájemných vztahů třiceti států obou kontinentů a jistě nezůstane v dalším vývoji bez vlivu na vzájemnou spolupráci v obou oblastech.

5. Vztah mezi subregionálními seskupeními a EU respektive APEC

5. 1 Vztah mezi subregionální integrací a EU

Vztah mezi Evropskou unií a subregionálními seskupeními je do značné míry podmíněn dominantním postavením EU na kontinentu. Vzhledem k institucionálním charakteristikám a hloubce převládající evropské integrace je zcela na místě hovořit o EU jako o integraci, která udává směr vývoje celé Evropy a o to více i všem subregionálním integracím na jejím území. Přestože nelze vliv subregionálních integračních seskupení na EU vyloučit, jak bude uvedeno níže, hlavní směr ovlivňování je přesně opačný. EU udává institucionální rámec, kterému se musí subregionální integrace nutně přizpůsobovat. Tento rámec vymezuje tedy prostor, ve kterém se mohou subregionální integrace v rámci EU pohybovat. Jeho mantinely jsou dány hranicemi výlučných kompetencí orgánů EU, v jejichž rámci nemohou členské státy samy vyvíjet iniciativu. Složitost rozhodovacího mechanismu EU ovšem i tak poskytuje dostatek prostoru pro uplatnění subregionální spolupráce na různých úrovních a na základě empirické analýzy můžeme konstatovat, že existují seskupení, která tento prostor dokáží efektivně využít. Pokud jde o *čistě subregionální seskupení*, je zřejmé, že přímo v rámci EU pro ně existuje při současném stavu evropské integrace relativně malý prostor, který je dán jejich schopností poskytovat členským státům platformu pro utváření společného postoje v rámci rozhodovacího mechanismu EU. Na případě Beneluxu je vidět, že v případě silně provázaných ekonomik, které mají široký okruh společného zájmu, může tato integrace fungovat efektivně, a do značné míry se projevit i na úrovni rozhodování v EU. U zbylých dvou čistě subregionálních seskupení v EU je na takové hodnocení, zdá se, ještě příliš brzy. Jejich hlavním společným zájmem byl totiž donedávna vstup do EU; po vstupu do EU budou jejich společné zájmy formovány tím, jak ukotví své místo v rozhodovacím procesu EU.

---

22) Ve svých počátcích bylo toto transregionální seskupení známé jako Fórum východní Asie a Latinské Ameriky (EALAF).

Vzhledem k vyššímu stupni homogenity pobaltského regionu lze větší naděje na následování příkladu Beneluxu vkládat spíše do Baltské rady, ovšem i Visegrádská skupina může tvořit významnou sílu v rámci nových členských států EU. Co se týká přímé součinnosti s orgány EU, zdá se, že ta závisí zejména na aktivitě jednotlivých seskupení, protože EU nevyvíjí zvláštní iniciativu k podpoře mezivládních aktivit svých členů a omezuje se na podporu spolupráce regionů. Větší zájem ze strany orgánů EU lze konstatovat u *periferních subregionálních seskupení*, která dnes, jak je patrné, začínají představovat relativně významný nástroj vnější politiky EU vůči jejím bezprostředním sousedům. V některých z těchto integrací se Evropská komise přímo účastní každodenní práce, s jinými upravuje své vztahy smluvně, ovšem stále existují i seskupení, která musí o pozornost Komise stále usilovat. Postoj Komise k jednotlivým seskupením zde zřejmě vychází z potenciálu, jaký to které seskupení má pro uplatnění záměrů EU. Zejména subregionální seskupení vzniklá v souvislosti s východním rozšířením patří právě do poslední skupiny, která své pevné místo v architektuře evropských institucí teprve hledá. Obecně lze opět konstatovat, že zájmu Komise se těší především homogenní seskupení s výraznou měrou společného zájmu, jako je Severská rada nebo Rada států Baltického moře.

Hlavní význam těchto seskupení spočívá, jak bylo řečeno, v jejich možnosti propojit projekty efektivní spolupráce členských států EU se zeměmi na její hranici. Severní dimenze vnějších vztahů, Nová sousedská politika nebo Stabilizační a asociační proces jsou nové prvky strategie vnějších vztahů EU, do kterých mohou periferní subregionální integrace významně promlouvat a konkrétně přispívat. Záběr periferních seskupení tak dnes do velké míry kopíruje nejnovější prvky v politikách EU a umožňuje tak jejich částečnou implementaci v okolních zemích. Co se týká přímého vlivu subregionálních seskupení na EU, lze očekávat, že ten je možný jedině zprostředkovaně přes členské státy EU účastníci se také těchto procesů. To ovšem neznamená, že tento vliv nemůže být v některých oblastech výrazný.

5. 2 Vztah subregionální integrace a APEC

Situace v Asijsko-tichomořské hospodářské spolupráci je v porovnání s Evropou daleko otevřenější, protože, i když APEC představuje výrazný společný zájem států v oblasti, a těží i z faktu, že je motivován přirozenou ekonomickou provázaností, může být ze strany některých zemí a integračních seskupení chápán i jako hrozba jejich autonomii. Vztah APEC a jeho subregionálních integrací je tak v zásadě rovnocenný a probíhá intenzivně oběma směry. APEC je navíc formou regionálního fóra v opačné pozici než EU, protože dosahuje nižší formy integrace než většina jeho subregionálních seskupení. Tím poskytuje velký prostor pro diverzitu forem i přístupů k subregionální integraci. Důsledkem toho je i fakt, že nejvýznamnější subregionální integrace v rámci APEC jsou na rozdíl od situace v EU čistě subregionální a tvoří tak stavební kameny procesu APEC.

Základem pozitivní interakce²³⁾ mezi APEC a jeho subregionálními integracemi je převážně ekonomické zaměření drtivé většiny integračních procesů v oblasti. Na základě ekonomických úvah se totiž jako nejvýhodnější reakce na procesy globalizace a multilateralizace jeví koncept *otevřeného regionalismu*. Ten je uplatňo-

---

23) Studie o dopadech subregionalismu na APEC provedená Hospodářským výborem APEC analyzovala interakci subregionálních seskupení a APEC na základě ekonomických modelů a dospěla k závěru, že u subregionální integrace v APEC převažuje tvorba obchodu a pozitivní efekty vzniku konkurenčního prostředí, které plynou z přirozeného ekonomického základu integrace. I přes toto celkové vyznění vyvolávají subregionální integrace i některé negativní efekty související se vznikem diskriminace nečlenů (zejména kvůli pravidlům původu).

ván většinou integračních schémat v Asii a Tichomoří a jeho základem je doplnění vzájemné integrace ekonomik závazky ke snižování celního a jiného zatížení vůči okolnímu světu. Tím jsou subregionální integrace k procesu APEC komplementární a mohou ho i urychlovat. Na druhou stranu je prostředí APEC a závazků v jeho rámci výbornou půdou pro vznik nových seskupení, která se mohou o závazky APEC opřít a učinit je základem vlastní integrace.

Obrovské zahušování preferenčních vztahů v APEC, kterého jsme dnes svědky, může mít ovšem na proces širší regionální liberalizace negativní účinky, jež plynou z možnosti vzniku příliš komplikovaného a nepřehledného prostředí a uplatňování vlastních zájmů (efekt kotle špaget). Protože nelze vzniku těchto nových spležitých vztahů zabránit, je třeba vnést do nich určitý řád, který by umožnil jejich částečnou konsolidaci. Aby byl vznik nových uspořádání v regionu procesu APEC prospěšný, je třeba dodržet zejména tato pravidla pro vznik nových subregionálních uspořádání (viz Soesastro, 2003):

- zajistit konzistentnost nově vznikajících seskupení v rámci APEC s pravidly a principy APEC (to se týká zejména zachování principu otevřenosti takových seskupení pro ostatní členy APEC);

- zajistit soulad liberalizačních opatření v rámci nových seskupení s harmonogramem liberalizace v rámci APEC a pokračovat v liberalizaci podle doložky nejvyšších výhod;

- zajistit soulad s principy Osacké akční agendy, která upravuje vztah liberalizace APEC k multilaterální liberalizaci a stanovuje další požadavky nad rámec ustanovení WTO/GATT, jež jsou nutné pro úspěch liberalizace v rámci APEC;

- podporovat konvergenci jednotlivých seskupení a zabránit tak efektu kotle špaget (to znamená zejména transparentní a jednoduchá pravidla uplatňovaná všemi členy APEC);

- zajistit komplexnost pokrytí nových dohod po vzoru úspěšných příkladů regionální integrace v rámci APEC.

Podobně přísná pravidla je třeba uplatňovat i na periferní subregionální procesy, protože s tím, jak se agenda a záběr APEC rozrůstá, lze po uplynutí moratoria na přijímání nových členů očekávat i jeho teritoriální expanzi, která podobně jako východní rozšíření EU přesune celou řadu periferních procesů přímo do rámce integrace v APEC. Jedině tak lze v silně komplikovaném prostředí asijského regionalismu zajistit efektivní fungování širšího rámce liberalizace, který je ve svém vztahu k multilaterální liberalizaci a volnému obchodu bezprecedentní.

6. Závěr

Subregionální integrace se dnes (stejně jako transregionální či interregionální integrace) značně rozvíjejí zejména vlivem nového regionalismu. Důsledkem jeho nových tendencí výrazně narostl počet dohod registrovaných u GATT/WTO, avšak vzhledem k tomu, že prostor pro vznik preferenčních ujednání je omezený, má tento dynamický vývoj ve třetí vlně regionalismu za následek logicky i překrývání stávajících integračních seskupení a potažmo vznik subregionalismu. Zejména patrný je v tomto ohledu vliv geograficky rozsáhlých integračních ujednání, která vznikají s cílem podpory prosperity a konkurenceschopnosti celých kontinentů nebo makroregionů světové ekonomiky. Ty totiž, stejně jako APEC, vedou k inkorporaci stávajících integračních seskupení do rámce širší spolupráce. Zároveň však svou existencí přímo vyvolávají vznik dalších subregionálních seskupení, protože plní významnou stabilizační a institucionální funkci. V nejbližší budoucnosti lze tedy očekávat další rozvoj subregionalismu, protože většina výše uvedených procesů je ve světové ekonomice pevně nastartována a vyvolává svůj další

rozvoj. S vývojem transregionálních a celokontinentálních integrací lze ovšem očekávat stále větší kolize ve vzájemném vztahu subregionálních a zastřešujících seskupení. Na příkladu EU a APEC je ovšem vidět, že regionální integrace může za podmínky komplementarity a konzistence subregionálních snah efektivně fungovat i v rámci zastřešující integrace a napomáhat k realizaci jejích cílů. Příklad EU rovněž ukázal, že subregionální integrace může fungovat i v podmínkách hluboké zastřešující integrace, což má význam zejména pro případnou formalizaci transregionálních a celokontinentálních seskupení, která dnes mají převážně formu regionálních fór.

Nárůst počtu subregionálních integrací v rámci stále širších integračních schémat je dnes umožněn zejména vznikem konceptu otevřeného regionalismu. Ten je, zdá se, jedinou možnou reakcí na stále se zostřující interakci mezi dominantními silami a tendencemi v dnešní světové ekonomice – globalizací, regionalismem a multilaterální liberalizací. Základem otevřeného regionalismu je myšlenka, že regionální integrace slouží primárně ke vtažení svých aktérů do globálních ekonomických vztahů. Takto široce je otevřený regionalismus chápán v poslední době a lze konstatovat, že tomuto liberálně-politickému pojetí odpovídá většina integračních seskupení vzešlých z nového regionalismu. Díky tomu lze dnes konstatovat, že nový regionalismus vede ve svém důsledku k podpoře globálních ekonomických vztahů, a tím k jejich liberalizaci, čímž dochází k průniku všech tří zdánlivě protikladných tendencí světové ekonomiky. Na subregionalismus má otevřený regionalismus pozitivní vliv v tom smyslu, že díky tomu, že je postaven na kombinaci regionální (tedy diskriminační) integrace se závazky celkové liberalizace vnějších ekonomických vztahů, čímž umožňuje současnou existenci subregionálních i zastřešujících integračních snah. Celkově je patrné, že subregionalismus a otevřený regionalismus jsou dnes pevnou součástí nového regionalismu a přispívají k jeho větší konzistenci s celosvětovou liberalizací ekonomických vztahů. V dalším vývoji světového regionalismu se pak oba jevy mohou stát nástrojem konsolidace preferenčních vztahů mezi státy a přispět tak k větší přehlednosti globálních ekonomických vztahů.

Literatura

- APEC Economic Committee.** The Impact of Subregionalism in APEC. November 1997. <http://www.unescap.org/tid/BAfacts.pdf>
- Cihelková, E.:** *Vnější ekonomické vztahy Evropské unie*. 1. vydání. Praha, C. H. Beck 2003.
- Cihelková, E.:** Nový regionalismus: teorie a projevy ve světové ekonomice. *Politická ekonomie*, 2004, č. 6, s. 807-822.
- Ei-Agraa, Ali M.:** *Regional Integration: Experience, Theory and Measurement*. 2. vydání. London, Houndmills, Macmillan 1999.
- Fiala, P., Pitrová, M.:** *Evropská unie*. Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2003.
- Garnaut, R., Drysdale, P.:** *Asia Pacific Regionalism. Readings in International Economic Relations*. Canberra, Australian National University 1994.
- Hnát, P.:** Regionální integrační seskupení EU a NAFTA: případová komparativní studie. Praha, Vysoká škola ekonomická 2004, diplomová práce.
- Hufbauer, G. C., Schott, J. J.:** *NAFTA: An Assessment*. Revidované vydání. Washington, Institute for International Economics 1993.
- Lopandic, D.:** Regional Cooperation in South Eastern Europe: The Effects of Regional Initiatives. Beograd, Conference Proceedings 2002.
- UN:** Meeting the Challenges in an Era of Globalization by Strengthening Regional Development Cooperation. New York, United Nations 2004.
- Soesastro, H.:** An ASEAN Economic Community and ASEAN+3: How Do They Fit Together? *Pacific Economic Papers*, 2003, č. 338, s. 8-9.

Woo, Y. P.: A Review of APEC Membership Debate and Prospects for India's Admission after 2007.

http://www.apec.org/apec/about_apec.html

<http://www.aseansec.org>

http://www.asiapacificresearch.ca/caprn/cisp_project/papers/APEC_membership.pdf

<http://www.benelux.be> a <http://www.bmb-bbm.org>

<http://www.bsec.gov.tr>

<http://www.cbss.st>

<http://www.cefta.org>

<http://www.ceinet.org>

<http://www.dfait-maeci.gc.ca>

<http://www.dfat.gov.au>

http://europa.eu.int/comm/external_relations/asem/

<http://www.mofa.go.jp>

<http://www.norden.org>

<http://www.ustr.gov>

<http://www.visegradgroup.org>

<http://www.thecommonwealth.org>

<http://www3.lrs.lt>

SUBREGIONALISM IN EU AND APEC

Eva CIHELKOVÁ, Pavel HNÁT, University of Economics, 4, W, Churchill Sq., CZ – 130 67 Prague 3 (e-mail: cihelka@vse.cz; hnat@vse.cz).

Abstract:

As a consequence of the new regionalism a marked increase in the number of regional groupings can be observed which makes the preferential relations between states even more complicated and complex. One of such complex relationships, which did not come to being during the third wave of regionalism but was strongly supported by it, is subregionalism – simply said, overlapping of regional integrations. The aim of this comparative study is to analyze a current state and development of subregionalism within two region-wide integrations – the European Union (EU) and the Asia Pacific Economic Cooperation (APEC) – and on the basis of this analysis to compare the effects of this phenomenon in both regions. Some general conclusions enabling an assessment of future development of subregionalism and its impact on regionalism in Europe and Asia are the main outcomes of the comparison.

Keywords: regionalism, subregionalism, new regionalism, European Union, APEC

JEL Classification: F01, F02, F13, F15